

Välismaal elavad eestlased kui kasutamata tööjõuressurs?

Laura Kirss

Välismaal elavate eestlaste arv on hinnanguliselt 150 000–200 000 või siis ligikaudu 15% kogu maailmas elavast 1,1 miljonist eestlasest. Euroopa mõistes on tegemist silmapaistva diasporaaga ehk väljaspool kodumaad paiknevate inimestega. Kõige arvukamalt on eestlasi Venemaal, Soomes, Rootsis, USA-s ja Kanadas.

Välismaal elavate eestlaste kogukondi, eelkõige nende eesti keele olukorda, on suhteliselt palju uuritud, samas puuduvad täpsed andmed nende haridusliku tausta ja kvalifikatsiooni kohta. Võib eeldada, et nende hulgas on üksjagu kõrgelt kvalifitseeritud inimesi, sest Eestist on palju noori suundunud välismaale kõrgharidust omandama ja lisaks on teada, et paljud lääne põgenikud pidasid oluliseks oma lastele kõrghariduse võimaldamist. Lisaks on praegusel ajal rahvusvaheliselt liikuvad just paljud noored ja ettevõtjad.

Ajal, mil Eesti ettevõtted ja tööandjad kannatavad kvalifitseeritud tööjõu puuduse käes ning on ilmnenu, et sinne tööturg ei suuda piisava kiirusega tööturu ootustele reageerida, on üha rohkem hakatud rääkima välistööjõu kasutamise vajadusest. Üheks võimaluseks selles vallas on vaadata, mil määral võiks välismaal elavad eestlased siin olla osa lahendusest.

Eelneva taustal on õigustatud küsida, millised seosed on siinsel diasporaapoliitikal kvalifitseeritud tööjõu probleemi lahendamiseks. Mil määral on väliseestlastele suunatud tegevused puudutanud tööturu temaatikat, sh kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu küsimust? Kas ja mil määral võiks välismaal elavad eestlased olla üks nn talendipoliitika sihtrühm, kelle oskused ja teadmised võiks siinse tööturu tühimikku täita? Analüüs tugineb peamiselt dokumendianalüüsil ja sihtrühma seas teostatud intervjuudel.

Põhijäreldused

- 2004. aastast toimuv Rahvuskaaslaste programm keskendub valdavalt keele ja kultuuriga seotud tegevustele ning jätab tahaplaanile majanduslikud tegurid ja tööjõuga seotud küsimused. Põhjuseks eelkõige see, et programm kuulub Haridus- ja Teadusministeeriumi keelepoliitika valdkonda.
- Kuigi rahvuskaaslaste programm toetab välismaal elavate eestlaste tagasipöördumist, ei tegele see otseselt tagasipöördumise propageerimisega.
- Rahvuskaaslaste programmil puudub otseselt seos Eesti kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu pakkumise probleemi lahendamisega, kuigi potentsiaalselt võiks see läbi stipendiumite ja noortelaagrite senisest suuremat mõju avaldada, tutvustades Eestit senisest enam toredate õppimis- ja töötamiskohana.
- 2010–2012 aastal Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoja rakendatud „Talendid Koju” projekti tulemuslikkus oli tagasihoidlik mitmel erineval põhjusel, kuid see andis mitmeski mõttes vajalikku infot välismaal asuvate noortega kontaktide arendamisel ja suhtlemisel.
- Välismaal elavate eestlaste panus Eesti arengusse tuleks sisulisemalt läbi mõelda ja arutada.
- Eeldusel, et diaspora võiks olla üheks talendipoliitika sihtrühmaks, oleks esmatähtis saada ülevaade väliseestlaste koosseisust ja kvalifikatsioonist. „Talendid Koju” veebikeskkond väärriks ehk siin edasiarendamist ja seostamist Eesti kui töökohamaa turundamise plaanidega.

PRAXIS
mõttehommik

Rahvuskaaslaste programm ei ole seni tööturu ja majanduse teemat käsitlenud

Ülevaade programmist

Eesti riigi peamine välismaal elavatele eestlastele suunatud meede on rahvuskaaslaste programm. Programmi juhib Haridus- ja Teadusministeerium ning viib ellu koostöös Kultuuriministeeriumi, Välisministeeriumi, Siseministeeriumi, Eesti Instituudi, Rahvusarhiivi, Sihtasutusega Archimedes, Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutusega "Meie Inimesed" ja teiste asutustega.

Tabel 1. Rahvuskaaslaste programmi 2009–2013 eesmärgid ja nende täitmine

Informatsiooni leviku toetamine

Eesmärk	Tulemus
Teave eestlast ühendavate organisatsioonide kohta ja nende kontaktandmed leiduvad rahvuskaaslaste programmi veebilehel. 500 organisatsiooni 25 riigis.	Veebilehel „Rahvuskaaslastel välismaal“ http://rahvuskaaslasted.hm.ee on olemas 33 riigis tegutseva 585 väliseesti organisatsiooni kontaktandmed.
Riiklik veebilehekülj vahendab informatsiooni välismaal elavate eestlaste ja Eesti vahel.	Veebileht toimib ja areneb, on usaldusväärne ja seda kasutatakse aktiivselt.
Eesti Rahvusringhääling teeb regulaarselt väliseesti kogukondade elu ja rahvuskaaslaste programmi rakendamist tutvustavaid tele- ja raadiosaateid, mis on interneti kaudu jälgitavad ka väliseesti keskustes.	Rahvusringhääling on väliseestlaste kohta edastanud perioodil 2009–2013 erinevaid raadio- ja telesaateid. Regulaarsaadeteks olid ETV saated "Püramiidi tipus" ja "Jõuluku koju". Alates 2009. a teisest poolest on kõik ERRi tele- ja raadiosaated portaali otse.err.ee kaudu jälgitavad ka väljaspool Eestit.

Keeleõppe, kultuuripärandi ja identiteedi edendamise toetamine

Toetatakse eesti keele ja kultuuriloo õpetamist rahvuskaaslastele väljaspool Eestit 55 õpetuskohas.	Toetatud on 58 erinevat õpetuskohta, õppevara on lähetatud 85 erinevale õpetuskohale; lasteajakirju on saadetud 65 erinevale õpetuskohale.
Väliseesti kultuuripärandi säilitamine toimub pidevas koostöös Eesti mäluasutustega.	MTÜ BaltHerNet kaasab 48 ametlikku liiget ja 350 partnerit. Lisaks toetatakse 141 arhiveerimisega tegelevat projekti.
Laieneb stipendiumiprogramm, mille abil saab aastal 2013 vähemalt 50 väliseesti üliõpilast tasuta õppida Eesti ülikoolides ning kutsehariduskoolides.	Väljastati 38 stipendiumit. Konkursile esitatud avalduste arv ei ole kasvanud ning kandideerijate tase on olnud ebaühtlane (kõrgkooliõpinguteks ebapiisav keeleoskus, madal akadeemiline võimekus ja motivatsioon).
Toetatakse väliseestlaste kiriklikku teenimist 12 koguduses.	Kokku toetati kiriklikku teenimist 13 erinevas väliseesti koguduses.

Tagasipöördumise tegevuste toetamine

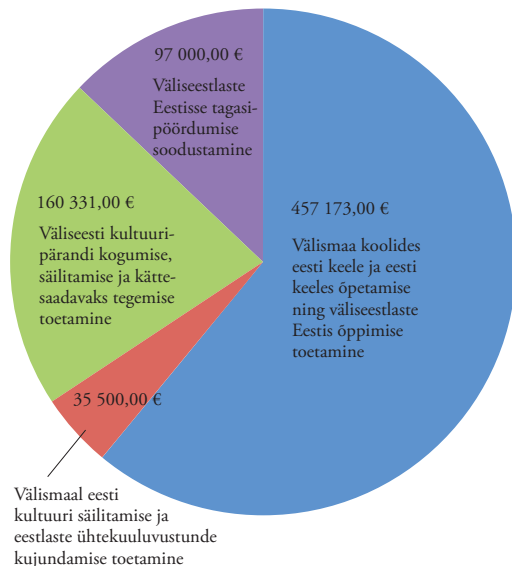
100 tagasipöörduja (Eesti kodanike või eesti rahvusest isikute) nõustamine Eestisse naasmise eel ja järel.	Kokku nõustati 390 eestlast, Eesti kodanikke või nende järglast nii tagasipöördumise eel kui selle järel.
Aastas pakutakse 80 Eestisse naasnud eestlasele ja Eesti kodanikule finantsilist tuge kodumaale naasmiseks.	Kokku määrati tagasipöördumistoetus 356 inimesele. Kahel viimasel aastal õnnestus sihttasel täita, varasematel aastatel mõjutas nii Eestisse tagasipöördumist kui ka toetuste määramist maailmamajanduses valitsenud madalseis.
15 tagasipöördujale pakutakse abistavaid kursuseid.	Tagasipöördujate kohanemiskoolitusi rahaliste vahendite puudumisel ei korraldatud.

Allikas: Rahvuskaaslaste programmi 2009–2013 lõpparuanne.

Laura Kirss töötab Praxises aastat 2007, alustades tööd hariduspoliitika programmi analüütikuna ning hiljem jätkates programmijuhi ja juhataja liikmena. Laura on tegelenud väga mitmesuguste hariduse valdkonna analüüsitöödega, viimased on nt olnud koolivõrgu analüüs, teaduse populariseerimise hindamine ning Tartu Ülikooli avatud ülikooli uuring. Enne Praxist töötas Laura Haridus- ja Teadusministeeriumi teadusosakonnas. Laural on Tartu Ülikoolist teadusmagistri kraad avalikus halduses ja sotsiaalpoliitikas, lisaks on ta end täiendanud poliitikaanalüüsi ja hindamise teemadel.

Eesti riigi peamine välismaal elavatele eestlastele suunatud meede on rahvuskaaslaste programm.

Äsja alanud kolmas „Rahvuskaaslaste programm 2014–2020” seab järgmise eesmärgi: välismaal elavatel eestlastel oleks side Eesti ja eesti kultuuriga, nende võimalik repatrieerumine oleks lihtne ning kasvaksid võimalused levitada välismaal Eesti kohta objektiivset infot ning talletada välismaist eesti kultuuripärandit. Nendest kavandatud neljast peamisest meetmest annab ülevaate järgnev joonis.

Suures plaanis on programm jäänud võrreldes eelnevatega samaks, kuid olulisimateks muutusteks on keeleõppevõimaluste laiendamine, laste suviste eesti keele ja meele laagrikohtade arvu suurendamine ning sihtrühma laiendamine, stipendiumiprogrammi sihtrühma laiendamine, väliseesti kultuuriühituste kasutatakse laiemalt Eesti tutvustamiseks väliseestlaste asukohariikides, tagasi-pöördujate kohanemisprogrammi rakendamine ning noorte kultuuripärandi talletamine uudsete veebipõhiste lahenduste abil (nt sotsiaalmeedia).

Rahvuskaaslaste programmi seosed kvalifitseeritud tööjõu probleemi lahendamisega

Arvestades, et rahvuskaaslaste programm on eelkõige keskendunud diasporaa eesti keele ja kultuuripärandi arengu toetamisele ja mõningal määral ka tagasi-pöördumisele ning programm kuulub Haridus- ja Teadusministeeriumi keeleosakonna vastutusalasse, on mõistetav, et programmi põhifookusi on dikteerinud vastava poliitikavaldkonna eesmärgid. Nagu programmiga seotud inimesed intervjuudes osutasid, ei ole seni otseselt „poliitilist tellimust” programmi tegevussuundade muutuse osas olnud ehk teisisõnu pole valitsus andnud märku sellest, et programmi fookust

peaks muutma. Kuna programmi eelarve on piiratud ning tegevusi, mida senistes tegevussuundades toetada on rohkem kui rahalisi võimalusi, ei ole olnud huvi ega vajadust tegevusi muudesse valdkondadesse laiendada. Kuna programmi elluviijate hulka ei kuulu Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ega Sotsiaalministeeriumi esindajad, on arusaadav, miks nende valdkondade vastavaid tegevusi ei ole programmi kavandatud.

Kuna Eesti tööturuprobleemid üha süvenevad rahvastiku vähenemise ja töökatte puuduse tingimustes, on rahvuskaaslaste programmi seosed tööturu ja majanduse arenguga muutunud siiski aktuaalsemaks. 2014. aastal alanud uue programmi kooskõlastamisel tegi näiteks Siseministeerium ettepanekuid kaasata programmi tegevusi, mis aitavad väliseestlastel Eesti arengusse panustada ning neid Eestisse meelitada. Samuti tehti ettepanek täiendada programmi majandusvaldkonna tegevustega, nt väliseesti valdkondlike erialaspetsialistide koostöövõrgustike arendamine, väliseestlastest ettevõtjate kontaktvõrgustike arendamine, ning seose loomine „Talendid Koju” projektiga. Need ettepanekud jäid siiski programmis arvestama, sest Haridus- ja Teadusministeeriumi pädevusse need ei kuulu ning Siseministeerium ei soovinud samuti nimetatud tegevuste eest vastutust võtta (sh neid rahastada).

Rahvuskaaslaste programmi kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu probleemi vaatenurgast analüüsides võib öelda, et sellel puudub otsene seos nimetatud küsimusega ning selle tegevused ei tegele nõ talentide tagasimeelitamise või -pöördumise küsimustega. Sellegi poolest leidub seal kaudseid seoseid, mis võivad teatud määral kvalifitseeritud tööjõu probleemi lahendamisele kaasa aidata.

Rahvuskaaslaste programmi suundlus lähtub eelkõige põhimõttest, et Eesti peaks pakkuma väliseestlastele võimalust olla Eestis toimuvaga kursis. Seda tehakse enamasti läbi keele ja kultuuri edendamise tegevuste ning teavitustöö. Nagu ka intervjuueeritavad rõhutasid, annab Eesti riik erinevate tegevuste toetamise kaudu väliseestlastele märku, et Eesti riiki huvitab väljaspool riigipiire elavate inimeste käekäik ning riik hoolib oma kaasmaalastest. See peaks omakorda pikemas perspektiivis toetama eestlaste naasmist kodumaale, suurendama Eestit külastavate väliseestlaste arvu, sh need, kes tulevad siia õppimise või töötamise eesmärgil. Keeleõppe arendamine suurendab omakorda nende inimeste arvu, kellel on suuremaid eeldusi tagasi-pöördumiseks ja eestikeelsest info- ja kultuuriruumist osasaami-

Rahvuskaaslaste programm kuulub Haridus- ja Teadusministeeriumi keelepoliitika haldusalasse – see dikteerib programmi peamise fookuse.

Rahvuskaaslaste programmi kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu probleemi vaatenurgast analüüsidest võib öelda, et sellel puudub otsene seos nimetatud küsimusega ning selle tegevused ei tegele nõu talentide tagasimeelitamise või -pöördumise küsimustega. Sellegi poolest leidub seal kaudseid seoseid.

Stipendiumiprogramm võib kaudselt panustada talendipoliitikasse, kuid sellegi poolest ei saa sellel olla kvalifitseeritud tööjõu suurendamisel selget mõju.

seks. Samuti usuvad programmi autorid, et väliseestlaste toetades võivad neist kujuneda nõu Eesti saadikud, kes levitavad teavet riigist, kus on hea elada ja töötada. Sellegi poolest jääb see suunitlus programmis tahaplaanile, sest seni pole otseselt Eestisse naasmise propageerimist toetatud. Samuti ei ole selgelt defineeritud diasporaa rolli riigi arengus.

Kolmel programmi tegevusel on siiski mõnevõrra suurem seos kvalifitseeritud tööjõu probleemi lahendamisega.

1. Esiteks pakub programm **väliseesti õppuritele Eesti kõrgkoolides ja kutseõppeasutustes õppimiseks stipendiume**. Stipendium katab väliseestlaste kõrg- ja kutsehariduse omandamise kulud ning ka elamiseks vajalikke väljaminekuid. Vaatamata sellele, et programm on ulatuselt piiratud ja saab toetust pakkuda vaid 13le uuele õpilasele aastas, on see idee poolest suunatud kvalifitseeritud tööjõu arendamisele. Omaette küsimus on, mil määral need noored enda tulevikku Eestiga ja siinse tööturuga siduda soovivad ning kui palju neile üldse kohalikke töövõimalusi tutvustatakse. Kuna rahvuskaaslaste programm ei keskendu tööturu teemale, võib oletada, et seni ei ole sellega seotud teemasid otseselt käsitletud.

Stipendiumite võimalikku mõju raskendab asjaolu, et stipendiumi kandidaadid ei ole vastanud seatud ootustele. Esiteks on huviliste arv olnud väiksem kui planeeritud ning teiselt poolt pole kandidaatide akadeemiline tase ületanud minimaalset nõutavat taset. Selle taga võib olla nii vähene teavitustöö, mille tõttu ei ole info jõudnud kogu sihtrühmani, kui ka asjaolu, et Eesti õppimisvõimalused ei pruugi olla Lääne-riikide noorte jaoks konkurentsivõimelised. Lääne-Euroopa ning USA noori paelub Eesti ilmselt eelkõige võimalusega õppida teatud spetsiifilist eriala või siis soov siduda oma tulevik otseselt Eestiga. Kokkuvõttes võib öelda, et stipendiumiprogramm võib kaudselt panustada talendipoliitikasse, kuid sellegi poolest ei saa sellel olla kvalifitseeritud tööjõu suurendamisel selget mõju.

2. Teiseks sisaldab programm tegevust, mille eesmärk on **rahvusliku identiteedi toetamine Eestis toimuvate noortelaagrite kaudu**. Välismaal elavad noored eestlased (seni 13–18aastased, varsti ka kuni 26aastased) saavad osaleda eesti keele ja

meele laagrites, kus tutvustatakse Eesti eluolu. Aastatel 2009–2013 osales laagrites kokku 315 noort. Laagri tegevuste seas on eesti keele õppimine läbi mängu, veel on osalejatel võimalus võtta osa matkadest, ekskursioonidest, spordivõistlustest jm. Nende tegevuste kaudu arendatakse keeleteadlastele teadmiste lisaks teadmisi ajaloo, kultuurist, kommetest jne. Laagrid on osutunud populaarseks ning saanud nii osalejatelt kui ka lapsevanematelt palju head tagasisidet. Sõltuvalt osaliste vanusest võib laagrist saadud kogemus viia selleni, et mõni osaleja hakkab mõtlema sellele, et võiks oma tuleviku Eestiga siduda, tulles siia õppima või tööle. Siiski pole laagrite eesmärk noorte püsivalt Eestisse meelitamine ning seetõttu ei panusta need otseselt siinse kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamisse.

3. Kolmandaks toetab programm **väliseestlaste tagasipöördumist**, mis omakorda tähendab, et siia võivad teiste hulgas tagasi pöörduda ka kõrgelt kvalifitseeritud inimesed. Programm aga ei ole suunatud ühelegi konkreetsele sihtrühmale, vaid vastupidi rõhutab iga eestlase naasmisõigust. Tagasipöördumistoetuse jagamist haldab Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed (MISA), pakkudes rahalist tuge neile, kes Eestist eemal elanud 10 või rohkem aastat või on sündinud kodumaalt väljaspool. Toetuse saamise eelduseks on tõestatud kulud, mis on seotud ümberasumisega. Praegune toetuse piirmäär on 2000 eurot täiskasvanu kohta. Toetust sai 2008. aastal 242 täiskasvanut (keskmine toetussumma 504 eurot), hiljem on aga toetuse saajaid olnud märgatavalt vähem – 42–97 inimest aastas (keskmise toetussummaga 771–1058 eurot). Vaadates toetuse mahtu ja saajate arvu, on programmi panus eestlaste arvu suurendamisel Eestis tagasihoidlik. Samas tuleb silmas pidada, et tegemist ei ole otsese tagasimeelitamise meetmega, vaid selle kaudu pakutakse rahalist tuge raskustes peredele. Tagasipöördumistoetus ei ole kirjanduse andmetel otsustavaks naasmise ajendiks, kuid võib mõju avaldada madalama sotsiaalmajandusliku taustaga perekondade otsustele (nõu kaasnev tegur). Siiski on tulemuste põhjal selge, et talendipoliitikale see suur mõju ei avalda, sest programm on mahult väike ning pole teada, kui palju kõrgelt kvalifitseeritud inimesi tagasi on pöördunud.

Diasporaa kui talendipoliitika võimalik sihtrühm?

Käesoleva analüüsi raames toimunud intervjuudes puudutati ka lähemalt küsimust, kas ja mil määral võiks üldse väliseestlased olla kvalifitseeritud tööjõu pakkumise probleemi lahendamisel üks võimalik tegevuste sihtrühm. Teema käsitlemisel tõstati mitmeid olulisi küsimusi, millest siin olulisemad on välja toodud ja mida edasiste tegevuste kavandamisel peaks kindlasti silmas pidama.

- Väliseestlased on väga mitmekesine kogukond, välistades neile suunatud ühe ühtse lähenemise või meetme. Väliseestlased asuvad üle maailma erinevais paigus ning erinevalt ajalooliselt tekkinud suurematest kogukondadest, mis olid koondunud teatud linnadesse või piirkondadesse, elavad hilisemad väljarännanud rohkem hajali. Sihtrühma mitmekesisust ilmestab see, et nende hulgas on põgenikke, töö tõttu väljarännanuid, õpilasi ja üliõpilasi, aga ka neid, kes kooli lõpetamise järel välisriiki paiksiks jäänud, nõ kosmopoliitsetid rahvuskaaslasti, kes pidevalt liiguvad eri riikide vahel ning lisaks veel väliseestlaste järeltulijad jne. Sihtrühma suur variatiivsus rõhutab vajadust hoolikalt läbi mõelda, kellele ja kuidas meetmeid peaks kavandama.
- Kõige tõenäolisemad tagasipöördujad on need, kes on hiljuti väljarännanud. Mida pikemalt on välisriigis elatud, seda väiksemaks jääb tagasipöördumise realistlikkus. Samas osutavad rände andmed sellele, et hiljem emigreerunud kalduvad olema madalama kvalifikatsiooniga või töötavad sinikraede ametikohtadel, samas kui „vanemaid” lääne emigrante peetakse kõrgemalt kvalifitseerituks. Siiski oli nt 2009. aasta küsitluse järgi Soomes 29% eestlastest kõrgharidus ning sama hulk inimesi ütles, et nad on oma töö jaoks üle kvalifitseeritud, mis osutab teatud potentsiaalsele tagasipöördujate sihtrühmale. Samuti näitavad tagasipöördujate andmed, et 2011. aastal oli tagasirännanute seas rohkem kõrgharidusega inimesi, kui neid on üldiselt Eesti rahvastikus.
- Läänes end pikaajalisemalt sisseseadnud eestlaste tagasitulekut ei pidanud intervjuueritud inimesed tõenäoliseks, kuna nad on praeguse elu ja tööga seotud ning võimalused, mida Eestis pakutakse, ei ole nende

jaoks piisavalt ahvatlevad. Siiski toodi näiteks välja kolm sihtrühma, kelle puhul võib tagasipöördumine olla mõnevõrra tõenäolisem:

- a) Hiljuti pensionile jäänud inimesed, kes soovivad siiski veel jätkata erialast tegevust ning on huvitatud oma tegevusega kaasa aitama Eesti arengule (nt eriti valdkondades, kus Eestil omal teadmisi napib) – see võib toimuda ajutise koostöö või ka siis kaugtöö vahendusel.
 - b) Välismaale rännanud eestlased, kes on hariduse või karjääri tõttu ära kolinud, aga jõudnud oma elu etappi, kus nad edasise elu soovivad Eestiga siduda. Olles õppinud, end üles töötanud ja lapsed suureks kasvatanud, näevad nad võimalust pöörduda tagasi kodumaale, kuna sõbrad, sugulased ja tuttav elamiskeskond kaaluvad üle välismaa elu plussid.
 - c) Noored kõrgkoolide vilistlased, kes on tegemas on edasise elu plaane (nõ „Talendid Koju” sihtrühm).
- Intervjuudest tuli välja, et väliseestlastes on suur potentsiaal ja valmisolek Eesti riigi arengusse panustada. Seda ei saa kindlasti öelda kõigi kohta, kuid paljude inimeste puhul võib seda märgata. Enamasti ollakse valmis pakkuma oma erialast kompetentsi. Lisaks üldisele missioonitundele ja emotsionaalsele sidemele meelitab väliseestlasti siinne väike ja avatud ühiskond. Näiteks võimaldab karjääri kiiret edenemist hierarhia puudumine ning bürokraatia vähesus soodustab äritegevust. Siiski ootavad väliseestlased, et riik näitaks üles suuremat huvi nende tegevuste vastu ning kaasaks neid riigi vajadusi ja ootusi käsitlevatesse aruteludesse.

Diasporaa koosseisu analüüsimine oluline

Diasporaapoliitikaid käsitlevad uuringud ja analüüsid rõhutavad mõtet, et rahvuskaaslaste suunatud programmide või meetmete rakendamiseks on hädavajalik nende tausta ja vajaduste täpsem tundmine. Rahvuskaaslaste programm on seni keskendunud kultuurile, keelele ja tagasipöördumisele, mistõttu on väliseestlaste vajadusi uuritud nimetatud teemadest lähtuvalt. Nii on Haridus- ja Teadusministeerium hästi informeeritud nii erinevatest väliseesti haridus- ja kultuuriorganisatsioonidest kui ka nende

Noortelaagrite eesmärk pole noorte püsivalt Eestisse meelitamine ning seetõttu ei panusta need otseselt siinse kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamisse.

Tagasipöördumise toetamine ilmselt olulist mõju ei oma, sest on mahult väike.

Väliseestlased on väga mitmekesine kogukond, välistades neile suunatud ühe ühtse lähenemise või meetme.

Väliseestlased ootavad, et riik näitaks üles suuremat huvi nende tegemiste vastu ning kaasaks neid riigi vajadusi ja ootusi käsitlevatesse aruteludesse.

ootustest toetuse järele. Eestis on korraldatud ka väliseestlaste konverentse, mis samuti annavad teavet vajaduste ja toetuste kohta. Eelmise programmi käigus koguti kokku ja kaardistati 585 väliseesti organisatsiooni kontaktandmed 33 riigis. Kuna programmi fookuses ei ole tööturg, puudub ülevaatlilik informatsioon väliseestlastest ja nende taustast (sh kvalifikatsioon), eriti eestlastest, kes ei tegutses üheski organisatsioonis. Eesti välisesindused püüavad hallata ülevaadet piirkonna eestlastest, kuid ka nende põhieesmärk on kontaktide kogumine ja üldisem info levitamine ning ei ole keskendunud spetsiifilisemalt pädevusest ülevaate saamisele.

Eelnevast nähtub, et kui Eesti peaks seadma eesmärgiks kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamise väliseestlaste arvelt ja nende kaasamiseks soovitakse kavandada tegevusi, siis on esmatähtis neist ja nendest pädevusest parema ülevaate saamine. Kuna riikide registrid ei sisalda enamasti teavet rahvuse kohta, on vajalik leida võimalusi selle info kogumiseks muul moel. Intervjuudest selgus, et väliseestlaste andmete kogumisel tuleb olla ettevaatlik ning see peaks olema täielikult vabatahtlik, kuna väljarändel on erinevaid põhjuseid. On inimesi, kes lahkusid, et lahti öelda eelnevatest sidemetest oma kodumaaga kui ka selliseid, kes töötavad illegaalselt jne. Samas peaks olema soovijatel võimalus endast ja oma oskustest Eesti riigile teada anda.

Taoliste registreerimissüsteemide puhul on kasulik õppida teistelt riikidelt. Nt Suurbritannia proovis edutult rakendada sarnast süsteemi, kuid on tänaseks sellest loobunud, sest inimeste teadlikkus sellest jäi madalaks ning samuti peeti seda liialt pealtükkivaks riigi jälgimismehhanismiks. Kuigi Suurbritannia näide osutab eelkõige halvasti eesmärgistatud kommunikatsioonile, sh tegevuse olulisuse ja eesmärkide vähesele selgitamisele, osutab see ka sellele, et sõltuvalt eesmärgist ongi tarvilik diaspora kohta erisuguseid andmeid koguda. Kuigi Suurbritannia näide on negatiivne, on samas julgustav „Talendid Koju” projekt kogemus, mis suutis lühikese ajaga lihtsalt kokku koguda 706 talendi kontaktanded ja elulood, mis annavad hästi aimu nende kvalifikatsioonist. Lisaks diasporaalt otse info kogumisele on heaks infoallikaks erinevad väliseestlaste ühendavad organisatsioonid ja asutused. Samuti saaks info kogumiseks ja levitamiseks ära kasutada eestlaste koondavaid üritusi (nt ESTO ja ESTOPid) ja nende seas levivaid väljaandeid.

Intervjuudes osutati ka sellele, et aukonsulid on veel üsna alakasutatud ressurss, kelle kaudu oleks võimalik kontakte leida ja teavet vahendada. Saatkondadel ja konsulaatidel on sageli üsna hea ülevaade kohalikest eestlastest, kuid kahjuks on nende tööjõu piiratud. Siiski on nad avatud uutele ülesannetele, kui see peaks poliitiliselt prioriteediks saama.

„Talendid Koju” panus kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamisse?

2010. aastal algatas Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoda „Talendid Koju” projekti, et eestimaiste tööandjatega kokku viia andekaid noori, kes on läinud välismaale õppima või tööle. Projekti ajendiks oli soov reageerida ühiskonnas palju kõlapinda saanud „ajude väljavoolule” ning selle kahjulikule majanduslikule mõjule. Projekti tulemusel loodi koostöös ettevõtjate ning talentidega mõlema osapoole kohtumiseks internetikeskkond, et ühelt poolt pakkuda ning teiselt poolt leida võimalusi piiri taga omandatud teadmisi ja kogemusi kodumaal või eestimaiste tööandjatega koostöös piiri taga rakendada. Internetikeskkond võimaldas ettevõtjatel vahendada töökuulutusi ning noortel oli omakorda võimalus üles laadida oma CV, et potentsiaalsed tööandjad saaksid tulevase töötajaid või tulevaseid kontakte otsida. Lisaks edastas veebileht informatsiooni Eestisse naasmise kohta. Projekti toetas Eesti riik ja Euroopa Liidu struktuurifondid.

Algatuse peamine sihtrühm olid välismaal õppivad või töötavad Eesti noored, sest nende puhul hinnati suuremaks tõenäosust tagasi pöörduda. Õppurite puhul eeldati, et õpingute lõppedes on sageli noored otsuste ees, kus ja kuidas oma karjääri jätkata. Projekti autorite arvates oli oluline välismaal õpinguid lõpetavate noorte „lauale” panna teiste pakkumiste kõrvale ka Eestis enda rakendamise võimalus. Välismaal töötavate inimeste puhul peeti silmas eelkõige noori, kes olid oma elus jõudnud pereloomise etappi ning olid otsustamas, mis riigis see võiks toimuda. Kolmandaks sihtrühmaks olid välismaal õppivad ja töötavad inimesed, kes olid huvitatud Eesti ettevõtetega koostööd tegema oma asukohamaal.

Rääkides tulemustest, siis on projektil ette näidata 27 edulugu ehk teadaolevalt naases Eestisse ligi kolmkümmend soovitud talenti. Põhjusi, miks tagasipöördujate hulk tagasihoidlikuks

jäi oli mitmeid. Esiteks langes projekti algusaeg kokku majanduskriisiga, mis vähendas märgatavalt vabade töökohtade arvu Eesti tööturul ehk teisisõnu võimalikke tööpakkumisi oligi vähe. Teiseks selgus, et Eesti tööandjate tegelik valmisolek värvata välismaise ja mitmekultuurilises keskkonnas toimimise kogemusega noori oli tagasihoidlik, rääkimata sellest, et paljudel Eesti ettevõtetel puudub pikaajalisem personalistrateegia. Kolmandaks hinnati mõnevõrra üle naasmisega seotud praktilisi tegureid (nt kaaslasele elamisloa taotlemise lihtsus, lasteaiakohtade olemasolu jne). Samuti selgus, et projekti autorid olid üle hinnanud osade potentsiaalsete tööandjate nõudlust (avalik sektor, akadeemia). Projekti üheks tulemuseks võib ka pidada 706 talendi veebikeskkonda jäetud kontakte ja CVsid. Need mitmesaja inimese jäetud andmed räägivad ühelt poolt sellest, et huvi Eesti vastu on välismaal olevate noorte eestlaste seas suur. Teiseks osutab suur registreerunute hulk sellele, et taoliste talendiinfosüsteemide tegemisel võib olla ka tulevikus edu, kui neid targalt üles ehitada ja hallata.

Praeguseks on projekt ametlikult lõppenud, kuid Eesti Kaubandus- ja Tööstuskojal on projekti järgselt veel kohustus veebikeskkonda käigus hoida. Aktiivset tegevust seal ei toimu.

Kuigi projekti tulemuslikkust raskendasid mitmed välised tegurid, oleks võinud selle edukusele kaasa aidata tihedam seos riigi tegevuse ja erinevate valdkondlike poliitikatega. Kuigi projekti kaasrahastas Eesti riik ning ettevõtmise patrooniks oli president Toomas Hendrik Ilves, ei olnud projekt seotud riigi tööturu või majanduse valdkonna vastavate tegevustega. Samuti ei toimunud mingisugust koordineerimist projekti ning rahvuskaaslaste programmi vahel, kuigi seosed nende kahe tegevuse vahel on/olid ilmselged.

Kokkuvõte

Eestis on väliseestlastele seni olnud suunatud peamiselt kaks põhilist meedet. Esiteks rahvuskaaslaste programm, mida juhib Haridus- ja Teadusministeeriumi keeleosakond ning teiseks „Talendid Koju” projekt, mille algatas Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoda. Esimesel neist on vaid õige kaudne seos kõrge kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamisega, sest otseselt programm tööturu ja majanduse teemadega ei tegele, olles suunatud hariduse ja kultuuri eesmärkidele. Küll aga on programmil potent-

siaali suuremat mõju avaldada ka praeguste tegevuste piires. Näiteks saaks programmi pakutavaid stipendiume rohkem reklaamida Eesti kõrghariduse turundamise „Study in Estonia” tegevuste kaudu ning seostades Eesti õpinguid ka rohkem siinse tööturu võimalustega. Teiseks saaks eesti keele ja meele laagreid kasutada senisest rohkem Eesti kui õppimis- ja töötamiskoha tutvustamiseks, seda siis eelkõige vanemate osaliste (18–26aastased) seas.

„Talendid Koju” projekt oli otseselt suunatud siinse talendipõua leevendamisele, kuid selle mõju jäi mitmel erineval põhjusel tagasihoidlikuks ning tulemuseks oli vaid 27 inimese tagasiöördumine. Ometi oli see väärt õppetund sarnaste tegevuste edasiseks planeerimiseks ning andis julgust, et kui riik välismaal elavate eestlaste poole pöördub sooviga kaasata neid Eesti elu edendavatesse tegevustesse, siis huvi selle vastu on ilmselt päris suur. Seda kinnitas 706 noorte talendi registreerimine projekti veebilehel.

Kokkuvõttes võib öelda, et kui erasektori poolt algatatud „Talendid Koju” projekt välja arvata, siis ei ole siinne poliitika seni väliseestlasi kui kõrge kvalifitseeritud tööjõu probleemi lahendamise üht võimalust arvestanud. Arvestades aga selle probleemi jätkuvat süvenemist, võiks selle teema tõsisemalt arutluse alla võtta ning lähemalt uurida, kas ja millist rolli saaks välismaal elavad eestlased Eesti arengus täita. Selgema majandusliku ja tööturu fookusega diasporapoliitika eelduseks on omakorda hea ülevaate omamine väliseestlaste koosseisust ning oskustest, aga ka nende täpsemast huvist ja motivatsioonist Eesti arengusse panustada. Lisaks väärrib mõtlemist, kuidas kasutada ära „Talendid Koju” veebikeskkonna kogemust nii, et sellest kujuneks toimiv infovahetuskeskkond riigile ja välismaal elavatele eestlastele, kes soovivad Eestis või siinsetes ettevõtetes kaugtöö kaudu end tööalasel rakendada. Samuti võiks see olla seotud kavandatava Eesti kui töökohamaa turundamise „workinEstonia” projektiga.

Eestis on välja töötamisel e-residendi teenus, mis oleks samuti üks võimalus, mille kaudu teiste seas väliseestlasi Eestiga paremini siduda ning neile siinseid õppimis- ja karjäärivõimalusi tutvustada. Arvestades, et inimeste füüsiline asukoht omab üha vähem tähtsust, on e-residendi algatus õige samm virtuaalsete kogukondade kujundamise suunas.

Diasporaa poliitika
võiks ühendada
Eesti õppimis-
ja töötamiskoha
turundamise
tegevustega.

Kasutatud allikad ja täiendavat lugemist

- ☛ MISA. Tagasirände toetamine.
- ☛ Rahvuskaaslaste programm 2009–2013.
- ☛ Rahvuskaaslaste programmi 2009–2013 lõpparuanne.
- ☛ Rahvuskaaslaste programm 2014–2020.
- ☛ Praakli, Kristiina ja Jüri Viikberg (toim). 2010. Eestlased ja eesti keel välismaal. Tallinn. Eesti Keele Sihtasutus.
- ☛ Tammur, Alis ja Koit Meres. 2013. Sisseränne Eestisse 2000–2011. Eesti statistika kvartalikirj. 3/13.
- ☛ Tammaru, Tiit. 2011. Väljaränne Soome ja Eestisse tagasirände kavatsused. Tartu Ülikooli Välis-Eesti uuringute keskus. Ertekanne Eesti Statistikaeltsi konverentsil.
- ☛ Talendid Koju projekt. www.talendidkoju.ee

Poliitikaanalüüs on Poliitikauuringute Keskuse Praxis väljaannete sari, mille eesmärk on analüüsida Eesti sotsiaal-, majandus- ja avaliku sektori poliitikat, juhtida tähelepanu alternatiivsetele valikutele ning innustada avalikku arutelu. Väljaannetes avaldatud seisukohad kajastavad autorite isiklikke vaateid. Väljaannete autoriõigus kuulub Praxisele. Analüüsis sisalduva teabe kasutamisel palume korrektselt allikale viidata.

Praxise mõttehommik on poliitikakujundajatele ja kodanikuühendustele suunatud poliitikaseminaride sari, mille eesmärk on innustada argumentidele tuginevat diskussiooni.

ONE BSR projekti eesmärk on Läänemere piirkonna ühtne turundamine ja identiteedi kujundamine. Selleks arendatakse välja erinevaid turundusteenuseid, katsetatakse neid ning tegeletakse piirkonna turismivaldkonna arendamisega. Projektis käsitletakse lähemalt ka talendipoliitika temaatikat, analüüsitakse piirkonna riikide talentide meelitamise ja siinhoidmise küsimusi. Praxis osaleb projektis talendipoliitika töörühmas koostöös Rootsi Instituudi, Helsingi Ülikooli, Stockholmi linna ja SkanBaltiga.